

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД

судової практики у справах щодо захисту прав, свобод та інтересів громадян України, які стали вимушеними переселенцями

2020

ЗМІСТ

1. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у взятті на облік внутрішньо переміщеної особи

3

2. Реалізація внутрішньо переміщеними особами виборчих прав

7

3. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у призначенні / виплаті щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, зокрема, на оплату житлово-комунальних послуг, на покриття витрат на проживання

9

4. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у виплаті матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологам

13

5. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у призначенні допомоги при народженні дитини або зупиненні її виплати

16

6. Оскарження рішень пенсійних органів щодо відмови у призначенні пенсії внутрішньо переміщеним особам

19

7. Оскарження рішень пенсійних органів щодо припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеним особам

23

1. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у взятті на облік внутрішньо переміщеної особи

Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», на момент їх виникнення, зокрема, залишення свого місця проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту

У справі № 428/1126/17 до міського суду було подано позовну заяву про визнання протиправним рішення управління праці та соціального захисту населення Северодонецької міської ради щодо відмови у взятті на облік позивача як внутрішньо переміщеної особи, зобов'язання відповідача взяти на облік позивача як внутрішньо переміщену особу та видати йому довідку про взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи.

Міський суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, позовні вимоги задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

Відповідач як на причину відмови для взяття позивача на облік як внутрішньо переміщеної особи посилався на пункт 7 статті 4 Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон № 1706-VII), яким передбачено, що у разі відсутності в документі, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, заявник надає докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, на день виникнення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, визначених статтею 1 цього Закону.

Разом із заявою позивач надав копію договору купівлі-продажу квартири, яка розташована в місті Луганську. Водночас згідно з інформаційною довідкою з державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру Іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, позивач має приватну власність на 1/4 частку нежилого приміщення (магазину) в місті Луганську. Інші права на нерухоме майно відсутні. Тому, на думку управління праці та соціального захисту населення, не було законних підстав для взяття його на облік як внутрішньо переміщеної особи.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що відповідно до статті 4 Закону України № 1706-VII факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків, передбачених статтею 12 цього Закону.

Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення.

Пунктом 8 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509, передбачено, що заявнику може бути відмовлено у видачі довідки, якщо: 1) відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення, або обставини, що раніше існували, істотно змінилися; 2) втрачено або викрадено документи, що посвідчують внутрішньо переміщену особу та підтверджують громадянство України, до їх відновлення.

З наведених вище положень законодавства слідує, що підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 Закону № 1706-VII, на момент їх виникнення, зокрема, залишення свого місця проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту.

Суди попередніх інстанцій з'ясували, що позивач, хоча і виїхав у червні 2014 року до міста Северодонецька Луганської області на проживання і не був зареєстрований у місті Луганську, де проживав, але на момент виїзду з міста Луганська в червні 2014 році мав у власності рухоме і нерухоме майно в місті Луганську, а саме квартиру, 1/4 частку нежилого приміщення (магазину) з окремим зовнішнім входом, та автомобіль, а також згідно з показаннями свідків фактично проживав у вищевказаній квартирі.

Таким чином, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду погодився з висновками судів попередніх інстанцій про доведеність факту проживання позивача у місті Луганську, вимушене залишення ним свого місця проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, і, відповідно, наявність у нього права на визнання його внутрішньо переміщеною особою.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 428/1126/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74007853>.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» має вищу юридичну силу в порівнянні з розпорядженням Уряду, яким затверджено перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження. Тому відсутність у цьому переліку населеного пункту, де зареєстрована особа, що виявила бажання стати на облік як внутрішньо переміщена особа, не може бути підставою для відмови у реалізації нею такого права, якщо є загальновідомі обставини, в розумінні абзацу другої частини

першої статті 1 зазначеного Закону, що цей населений пункт знаходиться на тимчасово окупованій території

У справі № 265/3453/17 до районного суду подано позовну заяву про визнання неправомірним та скасування рішення управління соціального захисту населення Лівобережного району Маріупольської міської ради про відмову у видачі позивачу довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; зобов'язання відповідача видати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Районний суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, частково задовольнив позовні вимоги: зобов'язав відповідача видати позивачу довідку про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, в іншій частині позовних вимог відмовив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду скасував рішення судів попередніх інстанцій в частині відмови у задоволенні позовних вимог про визнання неправомірним та скасування рішення відповідача про відмову у видачі позивачу довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та ухвалив у цій частині нове рішення, яким задовольнив позов.

Причиною відмови відповідача у видачі зазначеної вище довідки стало те, що село Староласпа Тельманівського району Донецької області, де зареєстрований позивач, не входить до переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085-р.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що через вимоги статей 1, 2 Закону № 1706-VII внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Зазначені обставини вважаються загальновідомими та такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення.

Факт тимчасової окупації, порушення прав людини та не функціонування органів державної влади на території, де зареєстрована позивачка, а саме: в селі Староласпа Тельманівського району Донецької області, підтверджується Постановою Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 252 «Про визначення окремих районів, міст,

селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» (далі – Постанова № 252), згідно з якою було тимчасово запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах, містах, селищах і селах Донецької та Луганської областей, що знаходяться на територіях, які розташовані між державним кордоном України з Російською Федерацією, урізом води Азовського моря та лінією, яка визначена додатком до цієї Постанови, що відповідає Мінському меморандуму від 19 вересня 2014 року, а також Постановою № 254-VIII.

Відповідно до лінії розмежування, яка була визначена за Постановою ВРУ № 252, село Староласпа Тельманівського району Донецької області знаходиться на тимчасово окупованій території.

Постановою Верховної Ради України від 20 травня 2015 року № 457-VIII «Про внесення змін до Постанови Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 32-VIII «Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж Волноваського, Новоазовського та Тельманівського районів Донецької області» було змінено межі Тельманівського району, зокрема земель, що знаходяться у віданні Андріївської селищної ради, Мирненської селищної ради, Гранітненської сільської ради, Новоселівської сільської ради, Старогнатівської сільської ради, Чермалицької сільської ради.

Село Староласпа віднесено до Староласпинської сільської ради Тельманівського району і відповідно до вказаної Постанови ВРУ не увійшло до території Волноваського району, який контролюється владою України, а залишилося у складі тієї частини Тельманівського району, на території якої органи державної влади України не здійснюють свої функції.

Враховуючи, те що Постановою № 252 фактично було визнано, що село Староласпа Староласпинської сільської ради Тельманівського району Донецької області знаходиться на окупованій території, яка розташована між державним кордоном України з Російською Федерацією, урізом води Азовського моря та лінією, яка визначена додатком до цієї Постанови, що відповідає Мінському меморандуму від 19 вересня 2014 року, тобто на території, яка не контролюється владою України, то в розумінні абзацу другого статті 1 Закону № 1706-VII такі обставини вважаються загальновідомими та такими, що не потребують доведення.

З огляду на загальні засади пріоритетності законів над підзаконними актами Закон № 1706-VII має вищу юридичну силу в порівнянні з розпорядженням Уряду, яким затверджено перелік відповідних населених пунктів, тому колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду зробила висновок, що у відповідача не було підстав для відмови позивачу у взятті на облік як внутрішньо переміщеної особи, а отже, наявні підстави для задоволення позову в повному обсязі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 листопада 2018 року у справі № 265/3453/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78077449>.

2. Реалізація внутрішньо переміщеними особами виборчих прав

Зареєстроване місце проживання не може бути тимчасовим. Оскільки довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує її місце проживання лише на визначений період на відповідній території, внутрішньо переміщені особи не мають правових підстав для участі у місцевих виборах

У справі № 161/16573/16-а до міськрайонного суду подано позовну заяву про визнання незаконним рішення Відділу ведення Державного реєстру виборців Луцької міської ради внести дані до Державного реєстру виборців про відмову у задоволенні заяви позивача про зміну виборчої адреси у Державному реєстрі виборців, що міститься у відповіді відповідача та зобов'язання відповідача внести дані до Державного реєстру виборців про зміну виборчої адреси позивача згідно з відомостями про місце знаходження (місце постійного проживання) позивача, що вказані у довідці про реєстрацію позивача як внутрішньо переміщеної особи.

Міськрайонний суд адміністративний позов задовольнив. Апеляційний адміністративний суд скасував постанову суду першої інстанції та прийняв нову, якою у задоволенні позову відмовив.

Постановляючи таке рішення, суд апеляційної інстанції виходив з того, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи не є документом, до якого вносяться відомості про зареєстроване місце проживання особи, а тому заява позивача, який є внутрішньо переміщеною особою, щодо зміни його виборчої адреси на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи без відповідної зміни реєстрації місця проживання є необґрунтованою і правомірно не задоволена відповідачем.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін постанову апеляційного адміністративного суду, зазначив таке.

Відповідач відмовив позивачу у зміні виборчої адреси, обґрунтовуючи свою відмову тим, що немає правових підстав для задоволення такої заяви, оскільки позивач не надав документи, що підтверджують його належність до місцевої територіальної громади (не зареєстрований), а довідки про реєстрацію внутрішньо переміщеної особи недостатньо.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду вказав, що документом, який посвідчує особу, підтверджує громадянство та засвідчує місце проживання виборця на місцевих виборах є: паспорт громадянина України; тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України).

Належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначається його зареєстрованим місцем проживання.

Згідно з частинами першою та другою статті 8 Закону України від 22 лютого 2007 року № 698-V «Про державний реєстр виборців» виборчою адресою виборця є адреса його житла або місця перебування виборця чи інша адреса, що замінює адресу

житла виборця, яка є підставою для віднесення виборця до відповідної виборчої дільниці.

Виборча адреса виборця визначається за зареєстрованим місцем проживання та адресою житла виборця відповідно до Закону України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі – Закон № 1382-IV).

Водночас зареєстроване місце проживання не може бути тимчасовим, як впливає зі статті 1 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», якою встановлено, що територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону № 1706-VII довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

За змістом статті 1 вказаного Закону адресою покинутого місця проживання внутрішньо переміщеної особи в розумінні цього Закону визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення обставин, зазначених у частині першій цієї статті, тобто у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

При цьому колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду зазначила, що згідно зі статтею 6 Закону № 1382-IV реєстрація місця проживання здійснюється лише за однією адресою.

Таким чином, Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції, що право участі на таких виборах повинні мати лише ті громадяни України, які постійно проживають на відповідній території та мають реєстрацію місця проживання на території відповідного села, селища, міста.

Верховний Суд акцентував увагу на тому, що саме місце реєстрації, зазначене у паспорті громадянина України, має ключове юридичне значення при вирішенні виборчих спорів щодо включення до списків виборців для голосування на чергових виборах, оскільки залежно від місця реєстрації виборця визначається його виборча адреса.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 липня 2018 року у справі № 161/16573/16-а можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75544764>.

3. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у призначенні / виплаті щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, зокрема, на оплату житлово-комунальних послуг, на покриття витрат на проживання

З 13 січня 2016 року у зв'язку зі змінами в законодавстві відсутність відмітки про реєстрацію місця проживання на зворотному боці довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи не є підставою для відмови в призначенні щомісячної адресної грошової допомоги

У справі № 229/1602/16-а до міського суду було подано позовну заяву про визнання протиправними дій управління соціального захисту населення Дружківської міської ради Донецької області щодо відмови в наданні щомісячної адресної грошової допомоги як внутрішньо переміщеній особі для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг та зобов'язання відповідача поновити зазначену виплату.

Міський суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, адміністративний позов задовольнив частково: визнав протиправними дії відповідача щодо відмови позивачу у наданні адресної грошової допомоги на його звернення до управління про поновлення виплати зазначеної допомоги.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, дійшов таких висновків.

Як убачається з матеріалів справи, підставою для відмови в наданні позивачу адресної допомоги відповідач зазначив відсутність відмітки територіального підрозділу Державної міграційної служби України на зворотному боці довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Колегія суддів звернула увагу, що частина друга статті 5 Закону № 1706-VII передбачала наявність на довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відмітки про реєстрацію місця проживання, що проставлялась територіальним підрозділом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції).

Водночас Законом України від 24 грудня 2015 року № 921-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який набрав чинності з 13 січня 2016 року, частину другу статті 5 Закону № 1706-VII було виключено.

Тобто з 13 січня 2016 року довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи дійсні без відмітки територіального органу Державної міграційної служби України про реєстрацію місця проживання.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнав необґрунтованими посилення скаржника (відповідача) на пункт 7-1 Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 (у редакції станом на 21 квітня 2016 року), яким було передбачено наявність відповідної відмітки на вказаній довідці, оскільки відповідно до частини другої статті 20 Закону № 1706-VII закони та інші нормативно-правові акти України діють в частині, що не суперечать цьому Закону.

У зв'язку з тим, що на момент звернення позивача до відповідача із заявою від 11 квітня 2016 року про призначення адресної допомоги Законом № 1706-VII не було передбачено проставлення відмітки про реєстрацію місця проживання на зворотному боці довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, дії відповідача щодо відмови в призначенні адресної допомоги через відсутність такої відмітки є необґрунтованими та незаконними.

Таким чином, колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду погодилася з висновком судів попередніх інстанцій про те, що така відмова є протиправною, оскільки на момент отримання позивачем зазначеної вище довідки Законом № 1706-VII не було передбачено проставлення територіальними підрозділами Державної міграційної служби України відмітки про реєстрацію місця проживання осіб, зазначених у довідці.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 вересня 2019 року у справі № 229/1602/16-а можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84525295>.

Наявність у власності житлового приміщення у внутрішньо переміщеної особи (членів її сім'ї) лише тоді є підставою відмови у призначенні або припиненні виплати щомісячної адресної допомоги, коли воно розташоване в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення

У справі № 266/1006/17 до районного суду подано позовну заяву про визнання протиправними дій управління соціального захисту населення Приморського району Маріупольської міської ради Донецької області щодо припинення виплати позивачу щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання та зобов'язання відповідача відновити виплату цієї допомоги

Районний суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, позов задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення попередніх судових інстанцій, зазначив таке.

Позивачу припинено виплату щомісячної адресної допомоги на підставі пункту 6 Порядку надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 505 (далі – Порядок № 505), у зв'язку зі знаходженням у власності заявниці частини житлового приміщення у місті Слов'янськ та місті

Миколаївка, тобто у населеному пункті, який не міститься у переліку населених пунктів, на території яких орган державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення.

Відповідно до статті 1 Закону України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» район проведення антитерористичної операції – це визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будівлі, споруди, приміщення та території чи акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція.

Наказом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України від 7 жовтня 2014 року № 33/6/а вся територія Донецької області визначена районом проведення антитерористичної операції.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення», в редакції станом на час виникнення спірних правовідносин, до переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження у Донецькій області, міста Слов'янськ та Миколаївка не віднесено.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1275-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України» до переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція у Донецькій області віднесено, зокрема, міста Слов'янськ та Миколаївка.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду визнала обґрунтованими висновки судів першої та апеляційної інстанцій, які виходили з того, що відповідач, відмовляючи в призначенні позивачу щомісячної адресної допомоги, діяв не у спосіб та порядок, що передбачені законом, оскільки відповідно до вимог пункту 6 Порядку № 505 така допомога не призначається у разі коли будь-хто з членів сім'ї має у власності житлове приміщення, розташоване в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, райони проведення антитерористичної операції та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення.

Водночас відповідно до положень пункту 15 частини першої розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1275-р міста Слов'янськ та Миколаївка входять до переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція у Донецькій області, а тому позивач має право на призначення їй, як внутрішньо переміщеній особі, щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду відхилив посилання відповідача на розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085-р, оскільки цим розпорядженням затверджено перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють

не в повному обсязі свої повноваження, проте цей перелік не визначає населені пункти, які належить до районів проведення антитерористичної операції.

Аналогічна правова позиція щодо застосування норм права у подібних правовідносинах викладена у постанові Верховного Суду від 10 липня 2018 року у справі № 222/250/15-а.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 січня 2019 року у справі № 266/1006/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79413990>.

Покриття витрат на проживання осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, надається незалежно від отримання грошової компенсації за найм житла членом сім'ї – військовослужбовцем

У справі № 751/2087/16-а до районного суду подано позовну заяву про визнання протиправним рішення управління праці та соціального захисту населення Новозаводської районної у місті Чернігові ради щодо відмови у наданні позивачу щомісячної адресної допомоги як особі, яка переміщується з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, та зобов'язання відповідача призначити позивачу зазначену вище виплату.

Районний суд адміністративний позов задовольнив. Апеляційний адміністративний суд скасував постанову суду першої інстанції та прийняв нову, якою у задоволенні позову відмовив.

Постановляючи таке рішення, суд апеляційної інстанції виходив з того, що щомісячна адресна допомога переміщеним особам та грошова компенсація за піднайом житла відносяться до однієї із витрат на проживання, і їх одночасне отримання суперечить вимогам статті 14 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011-XII).

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, скасовуючи постанову апеляційного адміністративного суду і залишаючи в силі постанову районного суду, зазначив таке.

На підставі наявних у матеріалах справи доказів встановлено, що відповідач у листі-відповіді на звернення позивачки із заявою про призначення щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, зазначив, що така допомога призначається у разі, якщо військовослужбовець не забезпечується житловим приміщенням та не отримує виплат на зазначені цілі. Оскільки чоловік позивачки є військовослужбовцем і отримує компенсацію за піднайом житла від військової частини, то немає підстав для призначення позивачці адресної допомоги для покриття витрат на проживання.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду вказав, що Порядком № 505 не передбачено такої підстави для відмови у призначенні або припиненні виплати щомісячної адресної грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам, як отримання грошової компенсації за найм житла чи отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з інших підстав.

Грошова компенсація за піднайом житлового приміщення виплачується: особам офіцерського складу у разі, коли вони не забезпечені житловими приміщеннями за місцем проходження військової служби, не отримали коштом держави грошову компенсацію за належне їм житлове приміщення та перебувають на квартирному обліку, а також якщо військова частина не орендує для них та членів їхніх сімей житло; курсантам закладів вищої військової освіти та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, які мають сім'ї, у разі ненадання їм житлової площі в сімейних гуртожитках, відсутності таких гуртожитків та житлового приміщення за місцем проходження ними військової служби (навчання).

Виплата такої компенсації здійснюється відповідно до Порядку виплати грошової компенсації військовослужбовцям Збройних Сил за піднайом (найом) ними житлових приміщень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450 (далі – Порядок № 450).

На цій підставі Верховний Суд сформулював правову позицію, відповідно до якої адресна допомога для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, надається особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, а грошова компенсація за піднайом житла, що передбачена Порядком № 450 і надається тільки військовослужбовцям, є різними видами виплат, тому відповідач протиправно відмовив у наданні позивачці щомісячної адресної допомоги, передбаченої Порядком № 505.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 серпня 2019 року у справі № 751/2087/16-а можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83692216>.

4. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у виплаті матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологам

Право застрахованої особи на отримання допомоги по вагітності та пологах передбачено законом, а положення підзаконного нормативно-правового акту, яким передбачено строки, в межах яких може бути надано таку допомогу застрахованим особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, обмежує можливість реалізації такого права, що суперечить принципу верховенства права

У справі № 754/216/17 до районного суду було подано позовну заяву про визнання протиправним та скасування рішення Лівобережної міжрайонної виконавчої

дирекції Київського міського відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності щодо відмови у здійсненні виплати позивачці матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологам згідно з листком непрацездатності та зобов'язання відповідача здійснити виплату вказаного матеріального забезпечення.

Районний суд адміністративний позов задовольнив. Апеляційний адміністративний суд змінив резолютивну частину постанови суду першої інстанції, в іншій частині залишивши її без змін.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

Позивачка працювала в господарському товаристві, яке відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців знаходиться у зоні проведення антитерористичної операції, залишається юридичною особою, в стані припинення не перебуває, адресу місцеперебування не змінювало, на день настання страхового випадку є роботодавцем позивачки.

З 23 червня 2014 року позивачка перебувала у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

З 11 січня по 15 травня 2016 року позивачка перебувала на лікарняному у зв'язку з вагітністю та пологами, що підтверджується листком непрацездатності.

23 грудня 2014 року позивачка зареєструвала своє місце перебування в місті Києві в порядку, передбаченому постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції», що підтверджується довідкою, в якій зазначена дата переміщення з тимчасово окупованої території – 22 листопада 2014 року.

У лютому 2016 року позивачка звернулася до відповідача із заявою про призначення допомоги по вагітності та пологах. Своїм рішенням відповідач відмовив позивачці у нарахуванні та виплаті допомоги по вагітності та пологах згідно з листком непрацездатності, посилаючись на положення затвердженого правлінням Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26 грудня 2014 року № 37 Порядку надання матеріального забезпечення коштами Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції (далі – Порядок № 37).

Підставою для відмови у нарахуванні та виплаті позивачці допомоги по вагітності та пологах згідно з листком непрацездатності слугувало те, що датою переміщення позивачки є 22 листопада 2014 року, а страховий випадок настав 11 січня 2016 року, тобто через 60 тижнів після переміщення.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що відповідно до пункту 1 частини другої статті 15 Закону України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон № 1105-XIV) роботодавець зобов'язаний надавати та оплачувати застрахованим особам

у разі настання страхового випадку відповідний вид матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг згідно з цим Законом.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 16 вказаного Закону застраховані особи мають право на отримання у разі настання страхового випадку матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, передбачених цим Законом.

На підставі пункту 3 розділу VII Прикінцевих та перехідних положень Закону № 1105-XIV особливості надання соціальних послуг та виплати матеріального забезпечення за соціальним страхуванням внутрішньо переміщеним особам (громадянам України, які переселилися з тимчасово окупованої території, території проведення антитерористичної операції або зони надзвичайної ситуації) визначаються Кабінетом Міністрів України.

Механізм надання матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, коштами Фонду особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, за видами матеріального забезпечення визначений Порядком № 37.

Допомога по вагітності та пологах згідно з цим Порядком надається в разі настання страхового випадку до моменту переміщення застрахованої особи, а також в разі настання страхового випадку протягом 30 тижнів з дати переміщення застрахованої особи (підпункт 2 пункту 2 Порядку № 37).

Отже, правління Фонду цим Порядком передбачило строки, в межах яких може бути надано допомогу по вагітності та пологах застрахованим особам, які перемістилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, а роботодавець залишився зареєстрованим на вказаних територіях.

Водночас колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду зазначила, що кожна вагітна жінка має право на отримання допомоги по вагітності та пологах. Порядок отримання і розмір цієї допомоги залежить від статусу жінки. Зокрема, є особливості надання цієї допомоги: для працюючих (застрахованих) жінок, жінок-підприємців і незастрахованих жінок.

Право застрахованої особи на отримання допомоги по вагітності та пологах передбачено Законом № 1105-XIV, а положення Порядку № 37, який є підзаконним нормативно-правовим актом, обмежує можливість реалізації такого права, що суперечить принципу верховенства права.

Таким чином, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнав обґрунтованими висновки судів попередніх інстанцій про те, що вимога позивачки про зобов'язання відповідача виплатити належні їй кошти згідно з листком непрацездатності є обґрунтованою.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 7 лютого 2019 року у справі № 754/216/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79698078>.

5. Оскарження рішень органів соціального захисту населення щодо відмови у призначенні допомоги при народженні дитини або зупиненні її виплати

Допомога при народженні дитини за своєю природою є допомогою самій дитині, а не її батькам. Неможливість своєчасного звернення одним з батьків до органу, який здійснює призначення допомоги при народженні дитини, призводить до порушення інтересів дитини

У справі № 495/3711/17 до міськрайонного суду було подано позовну заяву про визнання протиправним рішення управління соціального захисту населення Білгород-Дністровської міської ради про відмову в призначенні допомоги при народженні дитини; зобов'язання відповідача призначити та виплатити позивачу таку допомогу.

Міськрайонний суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, позов задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

З рішення вбачається, що дитина народилася 12 липня 2014 року в місті Керчі Автономної Республіки Крим. Позивачка є внутрішньо переміщеною особою. На підставі рішення суду про встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території України видано свідоцтво про народження від 1 квітня 2016 року. 12 квітня 2016 року позивачка звернулася до відповідача із заявою про призначення допомоги.

Відповідач відмовив, пославшись на те, що від народження дитини минув 12-місячний строк, протягом якого позивачка мала право на звернення для отримання вищезазначеної державної соціальної допомоги відповідно до пункту 12 Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751 (далі – Порядок № 1751).

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, що позивачка заявила позов фактично в інтересах дитини для її належного матеріального забезпечення.

Відповідно до частини сьомої статті 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно з пунктом 1 статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (в редакції зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 21 грудня 1995 року), яку ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-XII, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними

чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Верховний Суд зробив посилання на свою раніше прийняту позицію, що допомога при народженні дитини за своєю природою є допомогою самій дитині, а не її батькам. Неможливість своєчасного звернення одним з батьків до органу, який здійснює призначення допомоги при народженні дитини, призводить до порушення інтересів дитини (постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі № 591/610/16-а).

Таким чином, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнав правильними висновки судів попередніх інстанцій про те, що звернення позивачки із заявою про призначення допомоги при народженні дитини з порушенням встановленого 12-місячного строку обумовлене об'єктивною неможливістю дотримання такого строку внаслідок народження дитини на тимчасово окупованій території України, на якій не діяли органи державної влади України, а тому позовні вимоги є обґрунтованими та підлягають задоволенню.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 2 жовтня 2018 року у справі № 495/3711/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76884600>.

Виплата допомоги при народженні дитини не може бути зупинена на підставі акту державного соціального інспектора про відсутність особи за місцем проживання. Перелік обставин припинення виплати допомоги при народженні дитини є вичерпним

У справі № 243/6656/17 до міського суду було подано позовну заяву про визнання протиправними дій Управління соціального захисту населення Слов'янської міської ради Донецької області щодо припинення виплати державної допомоги на дитину; зобов'язання відповідача поновити позивачці виплату державної допомоги на дитину та виплатити заборгованість починаючи з квітня 2016 року.

Міський суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, адміністративний позов задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

З матеріалів справи убачається, що позивачка та її вісім неповнолітніх дітей перебувають на обліку у відповідача як особи, що перемістилися з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції.

30 жовтня 2014 року позивачка звернулася до відповідача із заявою про призначення усіх видів соціальної допомоги, компенсації та пільг, які надалі були призначені відповідачем на підставі положень законодавства України, зокрема, їй було призначено допомогу при народженні дитини, яка виплачувалася відповідачем з 2014 року по березень 2016 року.

Водночас відповідач призупинив позивачці виплату допомоги при народженні дитини з 1 травня 2016 року, оскільки в акті обстеження матеріально-побутових умов

сім'ї від 7 квітня 2016 року зазначено, що позивачка за місцем тимчасового проживання не перебуває.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що відповідно до частин сьомої, дев'ятої статті 11 Закону України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (далі – Закон № 2811-XII) допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини. Виплата допомоги при народженні дитини припиняється у разі: позбавлення отримувача допомоги батьківських прав; відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав; тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання; припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини; нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини; у разі виникнення інших обставин.

На підставі пункту 13 Порядку № 1751 виплата допомоги припиняється у разі: позбавлення отримувача допомоги батьківських прав; відмови отримувача допомоги від виховання дитини; нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини; відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав; тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання, крім дітей, які народилися під час перебування матері в слідчому ізоляторі або установі виконання покарань за умови перебування дитини разом з матір'ю; припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини; перебування отримувача допомоги у місцях позбавлення волі за рішенням суду; усиновлення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; смерті дитини; смерті отримувача допомоги; виникнення інших обставин.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зробив акцент на Рішенні Конституційного Суду України від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016, яким визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац сьомий частини дев'ятої статті 11 Закону № 2811-XII, з наступними змінами, згідно з якими виплата допомоги при народженні дитини припиняється «у разі виникнення інших обставин». Конституційний Суд України зазначив, що дискреційні повноваження органу державної влади щодо припинення виплати допомоги при народженні дитини мають бути однозначно визначені у Законі. Натомість існування в ньому нечітко визначеного переліку підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини та наявність у органів соціального захисту населення таких дискреційних повноважень без визначення їх меж у Законі може призвести до порушення права особи на отримання допомоги при народженні дитини. Законодавче врегулювання підстав для припинення виплати допомоги при народженні дитини, передбачене в абзаці сьомому частини дев'ятої статті 11 Закону, свідчить про недотримання принципу правової визначеності як елемента принципу верховенства права, гарантованого частиною першою статті 8 Основного Закону України.

Отже, наведені норми визначають вичерпний перелік обставин припинення виплати допомоги при народженні дитини.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зауважив, що акт державного соціального інспектора про відсутність особи за місцем проживання, який слугував підставою для зупинення виплати позивачці допомоги при народженні дитини, не належить до переліку підстав припинення виплати допомоги, визначених Законом № 2811-XII та Порядком № 1751.

Враховуючи викладене та беручи до уваги необхідність захисту інтересів малолітньої дитини, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, що відповідач протиправно зупинив виплату позивачці допомоги при народженні дитини, а тому зобов'язаний поновити відповідні виплати.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 листопада 2019 року у справі № 243/6656/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85965005>.

6. Оскарження рішень пенсійних органів щодо відмови у призначенні пенсії внутрішньо переміщеним особам

Із загальних принципів («Намібійські винятки»), сформульованих у рішеннях Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй та Європейського суду з прав людини, впливає, що документи, видані окупаційною владою, повинні визнаватися, якщо їх невизнання веде за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян

У справі № 302/757/17-а до районного суду було подано позовну заяву про визнання протиправною відмови Міжгірського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Закарпатської області щодо призначення позивачці виплати пенсії по віку на пільгових умовах та зобов'язання призначити їй таку пенсію.

Районний суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, адміністративний позов задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

Відповідач відмовив позивачці в призначенні пенсії у зв'язку із відсутністю необхідного пільгового стажу роботи (10 років), невідповідністю посад, на яких вона працювала посадам, за якими була проведена атестація робочих місць, а також неможливістю зарахування періодів роботи позивача зазначених в уточнювальних довідках про пільговий характер роботи, виданих державними підприємствами «Торезантрацит» та «Сніжнеатрацит», оскільки ці установи знаходяться на тимчасово окупованій території.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що записи у трудовій книжці та довідки, які містяться у матеріалах справи, підтверджують характер роботи позивача у період з 27 липня 1989 року по 28 вересня 2000 року

за Списком № 2, що надає право на включення цього періоду (11 років 1 місяць і 14 днів) до стажу, який дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах.

Щодо доводів скаржника про те, що уточнювальні довідки видані підприємствами, які знаходяться на окупованій території, а тому зазначені у них відомості є недійсними, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду звернув увагу на таке.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 липня 2014 року № 1085-р міста Сніжне та Торез Донецької області відносяться до населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження.

Частинами першою – третьою статті 9 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» передбачено, що державні органи та органи місцевого самоврядування, утворені відповідно до Конституції та законів України, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території діють лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

Разом з цим колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду вирішила необхідним зазначити, що у 1971 році Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй у документі «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії» зазначив, що держави – члени Організації Об'єднаних Націй зобов'язані визнавати незаконність і недійсність триваючої присутності Південної Африки в Намібії, але «у той час як офіційні дії, вчинені урядом Південної Африки від імені або щодо Намібії після припинення дії мандата є незаконними та недійсними, ця недійсність не може бути застосовна до таких дій як, наприклад, реєстрація народжень, смертей і шлюбів».

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) розвиває цей принцип у своїй практиці, наприклад, у справах «Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey, 18 грудня 1996 року, § 45), «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey, 10 травня 2001 року) та «Мозер проти Республіки Молдови та Росії» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia, 23 грудня 2016 року). Постановлено, що зобов'язання ігнорувати, не брати до уваги дії наявних *de facto* органів та інститутів окупаційної влади далеко від абсолютного. Для людей, що проживають на цій території, життя триває. Це життя потрібно зробити більш стерпним і захищеним фактичною владою, включаючи суди. Виключно в інтересах жителів цієї території дії згаданої влади, які мають відношення до сказаного вище, не можуть просто ігноруватися третіми країнами або міжнародними організаціями, особливо судами, включаючи ЄСПЛ. Вирішити інакше означало б зовсім позбавляти людей, що проживають на цій території, всіх їхніх прав щоразу, коли вони

обговорюються в міжнародному контексті, що означало би позбавлення їх навіть мінімального рівня прав, які їм належать.

У виняткових випадках, визнання актів окупаційної влади в обмеженому контексті захисту прав мешканців окупованих територій ніяким чином не легітимізує таку владу.

Враховуючи викладене, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнав за можливе застосувати названі загальні принципи («Намібійські винятки»), сформульовані в рішеннях Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй та ЄСПЛ, в контексті оцінки документів, виданих закладами, що знаходяться на території проведення антитерористичної операції, як доказів, оскільки неприйняття їх призведе до порушень та обмежень прав позивачки на соціальний захист і гарантоване їй право на пенсійне забезпечення як громадянці, яка працювала на роботах зі шкідливими умовами праці.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив про те, що відсутність у відповідача через проведення антитерористичної операції можливості здійснити перевірку відповідності запису довідки первинним документам не покладає надмірного тягаря та обов'язку на позивачку, оскільки довідка видана належним органом і містить усі необхідні реквізити та відомості.

Аналогічна правова позиція викладена Верховним Судом в постановках від 23 січня 2018 року у справі № 583/392/17, від 30 жовтня 2018 року у справі № 234/3038/17, від 11 грудня 2018 року у справі № 360/1628/17.

Таким чином, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що позивачка підтвердила стаж роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії на пільгових умовах, та має право на призначення пільгової пенсії.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2019 року у справі № 302/757/17-а можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83070460>.

Перегляд органом Пенсійного фонду України вже прийнятого іншим пенсійним органом рішення про призначення особі пенсії є порушенням принципу правової визначеності, який є одним з елементів верховенства права. Відсутність архівних документів в розпорядженні пенсійного органу не може бути підставою для позбавлення позивача права на зарахування такого періоду у стаж роботи і, відповідно, перерахунку цього стажу для призначення пенсії

У справі № 548/2056/16-а до районного суду було подано позовну заяву про, зокрема, визнання незаконними дій управління Пенсійного фонду України в Хорольському районі Полтавської області, які полягають у здійсненні перерахунку призначеної пенсії за віком та виключенні зі страхового стажу періоду роботи на Ворошиловградському тепловозобудівному заводі ім. Жовтневої Революції та зобов'язання відповідача відновити позивачу виплату пенсії за віком, із врахуванням

до страхового стажу періоду роботи на Ворошиловградському тепловозобудівному заводі ім. Жовтневої Революції та Приватному підприємстві «Гіперіон».

Районний суд постановою, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, адміністративний позов задовольнив.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, зазначив таке.

В лютому 2016 року Міжгірським об'єднаним управлінням Пенсійного фонду України в Закарпатській області позивачу була призначена пенсія за віком.

Із 5 липня 2016 року позивач взятий на облік як внутрішньо переміщена особа. У зв'язку зі зміною місця проживання позивач подав до відповідача заяву про запит пенсійної справи за новим місцем проживання.

Під час взяття на облік позивача відповідач здійснив перерахунок страхового стажу на підставі відомостей, зазначених в пенсійній справі, що потягло за собою зменшення розміру пенсії.

Під час судового розгляду було встановлено, що підставою зменшення розміру пенсії позивача стали виявлені відповідачем виправлення та нерозбірливі записи в трудовій книжці позивача при взятті його на облік, що стало причиною для виключення зі страхового стажу періоду роботи, який становить 5 років 10 місяців 28 днів.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду зазначила, що перегляд відповідачем вже прийнятого Міжгірським об'єднаним управлінням Пенсійного фонду України в Закарпатській області рішення про призначення позивачу пенсії є порушенням принципу правової визначеності, який є одним з елементів верховенства права.

Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженим Постановою правління Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 року № 22-1, не передбачено обов'язку пенсійного органу перевіряти правильність та достовірність документів у пенсійній справі пенсіонера, яка сформована іншим територіальним пенсійним органом, яким прийнято документи пенсіонера як належні, у зв'язку із переїздом пенсіонера на постійне або тимчасове проживання до іншої адміністративно-територіальної одиниці.

Колегія суддів вказала на те, що архівні документи залишились на окупованій території, проте в справі достатньо доказів на підтвердження періоду роботи позивача в ПП «Гіперіон». Тому в цьому випадку відсутність архівних документів у розпорядженні пенсійного органу не може бути підставою для позбавлення позивача права на зарахування такого періоду у стаж роботи та, відповідно, перерахунку цього стажу для призначення пенсії.

Таким чином, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність у відповідача підстав для перерахунку вже призначеної позивачу пенсії

в разі зміни його місця проживання та наявність обов'язку відповідача поновити позивачу виплату раніше призначеної пенсії за новим місцем проживання у зв'язку із внутрішнім переміщенням.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 березня 2019 року у справі № 548/2056/16-а можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80842194>.

7. Оскарження рішень пенсійних органів щодо припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеним особам

Непідтвердження фактичного місця проживання не є передбаченою законом підставою для припинення виплати пенсії. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 року № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» є підзаконним нормативно-правовим актом, який обмежує встановлене законодавством право на отримання пенсії позивачем

У справі № 805/402/18 до окружного адміністративного суду було подано позовну заяву про визнання неправомірними дій Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області щодо припинення з 1 квітня 2017 року виплати призначеної за віком пенсії позивачу, зобов'язання відповідача відновити виплату призначеної за віком пенсії з урахуванням заборгованості, що виникла з указаної дати, шляхом перерахування коштів на поточний рахунок, відкритий в Акціонерному товаристві «Ощадбанк». Позивач також просив допустити негайне виконання рішення суду щодо виплати пенсії в межах суми стягнення за один місяць.

До Верховного Суду надійшло подання судді окружного адміністративного суду разом з матеріалами адміністративної справи про розгляд цієї типової справи Верховним Судом як зразкової справи.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, розглянувши справу як зразкову, задовольнив позов у повному обсязі. За результатами розгляду справи суд дійшов таких висновків.

Реєстрація особи як внутрішньо переміщеної надає можливість державним органам врахувати її особливі потреби. Серед таких особливих потреб – доступ до належного житла та правової допомоги, доступ до спеціальних державних програм, зокрема адресних програм для внутрішньо переміщених осіб тощо. Статус внутрішньо переміщеної особи надає особі спеціальні, додаткові права (або «інші права», як це зазначено у статті 9 Закону № 1706-VII), не звужуючи, між тим, обсяг конституційних прав та свобод особи та створюючи додаткові гарантії їх реалізації.

Чинний механізм виплати пенсій, який поєднує право на пенсію з реєстрацією пенсіонера як внутрішньо переміщеної особи, призвів до численних звернень до суду з адміністративними позовами про визнання неправомірними дій та зобов'язання

вчинити певні дії відповідними територіальними управліннями Пенсійного фонду України.

Ураховуючи те, що відповідно до частини третьої статті 4 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058-IV) умови, норми та порядок пенсійного забезпечення визначаються виключно законами про пенсійне забезпечення, порядок припинення пенсійних виплат (які є складовою пенсійного забезпечення) не можуть регулюватися підзаконними актами.

У частині першій статті 49 Закону № 1058-IV визначено перелік підстав припинення виплати пенсії за рішенням територіальних органів Пенсійного фонду або за рішенням суду, який є вичерпним та передбачає можливість припинення виплати пенсії з інших підстав лише у випадках, передбачених законом.

Згідно з наявною у матеріалах справи копією листа відповідача виплата пенсії позивачу з 1 квітня 2017 року «була призупинена у зв'язку з проведенням верифікації за списками СБУ з підстав перевірки місця фактичного проживання».

Водночас Закон № 1058-IV не передбачає такої підстави припинення або призупинення виплати пенсії, як проведення верифікації за списками Служби безпеки України з підстав перевірки місця фактичного проживання.

Аргументи відповідача, наведені ним у відзиві на позовну заяву, щодо повноважень Кабінету Міністрів України з вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та проведення політики у сфері соціального захисту з посиланням на рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 та від 2 березня 1999 року № 2-рп//99 колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду визнала безпідставними. Як свідчить зміст цих рішень, Конституційний Суд України висловив позицію, згідно з якою Кабінет Міністрів України є органом, який забезпечує проведення державної політики у соціальній сфері, повноважний вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та проводити політику у сфері соціального захисту.

Водночас за змістом конституційних норм Кабінет Міністрів України не наділений правом вирішувати питання, які належать до виключної компетенції Верховної Ради України, як і приймати правові акти, які підміняють закони України або суперечать їм.

Особливу увагу Верховний Суд звернув на те, що у преамбулі до Закону № 1058-IV зазначено, що зміна умов і норм загальнообов'язкового державного пенсійного страхування здійснюється виключно внесенням змін до цього Закону.

Конституційне поняття «Закон України», на відміну від поняття «законодавство України», не підлягає розширеному тлумаченню: це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України в межах повноважень. Зміни до закону вносяться за відповідно встановленою процедурою Верховною Радою України шляхом прийняття закону про внесення змін. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України є підзаконними, а тому не можуть обмежувати права громадян, які встановлено законами.

Водночас Суд зазначив, що непідтвердження фактичного місця проживання не є передбаченою законом підставою для припинення виплати пенсії, а постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 року № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» є підзаконним нормативно-правовим актом, який обмежує встановлене законодавством право на отримання пенсії позивачем.

У цьому випадку наявність у позивача статусу внутрішньо переміщеної особи потребує від пенсіонера, на відміну від інших громадян України, здійснення додаткових дій, не передбачених законами щодо пенсійного забезпечення, зокрема ідентифікації особи, надання заяви про поновлення виплати пенсії, яка була припинена органом Пенсійного фонду без законних на те підстав.

На підставі практики ЄСПЛ (справи «Суханов та Ільченко проти України», «Щокін проти України») Верховний Суд зазначив також, що припинення виплати пенсії позивачу з 1 квітня 2017 року було здійснено не у спосіб, передбачений Законом № 1058-IV. З урахуванням положень статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відбулося незаконне втручання у право власності позивача.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду висловив позицію щодо застосування строків звернення до суду у справах цієї категорії, згідно з якою в разі звернення до суду з позовом про поновлення виплати пенсії, право на яку відповідачем не заперечується, та нарахування якої продовжувалося після припинення її виплати, однак було піддано формальним обмеженням з підстав та у спосіб, які суперечать вимогам Конституції та законів України. Згідно з частиною другою статті 46 Закону № 1058-IV виплата пенсії позивачу підлягає поновленню з моменту її припинення.

За результатами апеляційного перегляду цієї справи Велика Палата Верховного Суду постановою від 4 вересня 2018 року залишила апеляційну скаргу відповідача без задоволення, а рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду як суду першої інстанції – без змін.

Детальніше з текстом судового рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 3 травня 2018 року у зразковій справі № 805/402/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341>.

З текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 805/402/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76945461>.

Отримання чи збереження статусу внутрішньо переміщеної особи є не обов'язком, а правом особи, яка вважає себе переміщеною особою та бажає скористатися відповідними додатковими гарантіями. Право на отримання пенсії особи, яка змінила місце свого постійного проживання та реєстрації, яке знаходиться на підконтрольній Україні території, і не бажає мати статус внутрішньо переміщеної особи, не може

ставитись у залежність від наявності у позивача довідки внутрішньо переміщеної особи та виконання вимог нормативно-правових актів, які встановлюють порядок для осіб із таким статусом

У справі № 310/6279/17(2-а/310/179/17) до окружного адміністративного суду було подано позовну заяву про визнання протиправною бездіяльності Бердянського об'єднаного управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області, яка полягає у невиплаті пенсії позивачці з 1 серпня 2017 року та зобов'язання відповідача поновити пенсію з указаної дати.

Міськрайонний суд позов задовольнив частково.

Апеляційний адміністративний суд скасував постанову суду першої інстанції та прийняв нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд виходив із того, що виплата пенсії внутрішньо переміщеним особам, до яких належить позивачка, здійснюється органом пенсійного фонду за місцем реєстрації місця проживання за наявності чинної довідки внутрішньо переміщеної особи, яку видає орган соціального захисту населення за місцем реєстрації проживання особи. Наявність у позивачки придбаного житла на підконтрольній українській владі території не змінює статусу позивачки та не дає підстави для виплати пенсії не відповідно до установленого для таких осіб порядку.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, скасовуючи постанову апеляційного адміністративного суду й ухвалюючи нове рішення про задоволення позову повністю, зазначив таке.

Позивачка формально підпадає під ознаки, наведені в статті 1 Закону № 1706-VII, яка визначає поняття внутрішньо переміщеної особи. Водночас отримання чи збереження цього статусу є не обов'язком, а правом особи, яка вважає себе переміщеною особою та бажає скористатися відповідними додатковими гарантіями.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 13 лютого 2018 року у справі № 234/11095/17.

Позивачка змінила місце свого постійного проживання та реєстрації, яке знаходиться на підконтрольній Україні території, і не бажає мати статус внутрішньо переміщеної особи. Тому її право на отримання пенсії на загальних підставах не може ставитись у залежність від наявності (чи відсутності) у неї відповідної довідки.

Обмеження права на одержання пенсії в загальному порядку у зв'язку з відмовою від прав, зумовлених статусом внутрішньо переміщеної особи (чи від цього статусу загалом), не узгоджується з метою Закону № 1706-VII та є протиправним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 вересня 2019 року у справі № 310/6279/17(2-а/310/179/17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84634279>.

Огляд судової практики у справах щодо захисту прав, свобод та інтересів громадян України, які стали вимушеними переселенцями / Упоряд.: правове управління (І) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. – Київ, 2020. – 26 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua